

UJABB RÓMAI FELIRATOS EMLÉKEK DUNAPENTELEÉRŐL.

Kevéssel ezelőtt e folyóirat hasábjain (XXIV. k. 198—203. l.) néhány fontosabb római kőemlékről értekeztem, a melyek az egykori *Intercisa* helyén kerültek napfényre és jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeumban őriztetnek. A Dunapentele községhez tartozó Öreghegy földjein az utolsó években eszközölt földforgatások nagyobb mennyiségű római sírok fellelésére vezettek és az ez alkalommal talált régiségek egyes lakók vállalkozási kedvét annyira felébresztették, hogy e helyen nagyobb mérvű ásatásokat is rendeztek. Természetes, hogy ez ásatásokat nem szakavatottak vezették, hiszen nem tudományos célok lebegtek a vállalkozók szeme előtt, hanem sokkal inkább kincsek keresése volt ez, a melyek azután megfelelő helyen értékesíthetők voltak. Igen sok, a mi a legnagyobb tudományos figyelmet érdemelte volna, az által veszendőbe ment és még a napfényre került régiségeket is a nálunk nagyon is hézagos törvényes rendelkezések folytán nem a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajánlották föl, hanem régiségkereskedők közvetítésével a külföldre szállították. Csak egyes kisebb darabok és a kőemlékek, amelyeknek külföldre való szállítása amúgy is nagy pénzáldozatokkal lett volna egybekötve és ennél fogva nem is lett volna eléggé hasznothajtó, ezek maradtak meg nemzeti kulturintézetünk számára.

Ez évben kora tavasszal jelen sorok íróját a Magyar Nemz. Múzeum azzal a feladattal bízta meg, hogy Dunapenteleire utazzék, az ott talált kőemlékeket tudományos vizsgálat alá vegye és ha lehetséges, a Magy. Nemz. Múzeum számára megszerezze. Mindössze 33 darab volt az, a mely múzeumi értékkel birt és szerencsésen a Nemzeti Múzeum birtokába is került. Mindmegganyai az Öreghegyen jött napfényre és pedig a következő birtokosok szőlőföldjein: 1. Berki János, a kinek a birtokán a múlt évben *Antoninus Pius* császár idejéből való szép kőemléket leltek és régiségosztályunk számára megszereztek (Arch. Ért. XXIV., 199); 2. Tiszuczky Károly (a dunapentelei kath. népiskola tanítója); 3. Hermann I.; 4. Monják Andrásné; 5. Nyúly Mihály; 6. Török István; 7. Farkas I., a kinek a földjén az 1903. évben egy Commodus császár korabeli emléket leltek, a mely arról értesít bennünket, hogy «az egész partot alapjából fölépített várakkal és a csempészek titkos átkelésére alkalmas helyekkel szemben elhelyezett őrállomásokkal erősítették meg». (Arch. Ért. XXIV. 201—203). Azonkívül a múzeum Bruckner Dezső és Bruckner Frigyes urak szívéssége folytán egy római mérföldmutató birtokába is jutott, a melyet évekként ezelőtt a Bruckner-féle majorság közelében találtak és a melyet a nevezett urak a múzeumnak ajándékoztak.

A múzeum tehát jelenleg összesen 34 darab római emlékkövel gazdagodott. Nem lehet feladatomban az összes darabokat tudományos ismertetés tárgyává tenni; csak a feliratos anyagról fogok itt értekezni, míg a domborműves emlékeket Hampel József úr fogja ismertetni.

1. Kezdjük a mérföldmutatóval. Ez hengeralakú és kemény mészkőből való, a melyen az idő foga sokat pusztított, de a mely emberi kéz által is eléggé megsérült, a mennyiben — mint ez a császárság idejében igen gyakran előfordult — a gyűlöletes uralkodók nevét az emlékfeliratokból kikarcolták. A kő alsó része, a mely a mérföldkimutatást tartalmazza, teljesen hiányzik. A meglevő darab magassága 85 cm., kerülete 142 cm. A felirat, a melynek betűi átlag 7 cm. magasak, a következő:

IMP·CÆSAR	Imp(erator) Caesar
M·OPELL·SEVERVS	M(arcus) Opell(ius) Severus
MACRINVS PIVS·AVG	Macrinus Pius Aug(ustus)
COS·PRO·COS·TRIB·POT·	co(n)s(ul) proco(n)s(ul) trib(unicia) pot(estate)
ET M·O	et M(arcus) O[PELLIUS DIADUMENIANUS]
NOBILISSIMVS CAESAR	nobilissimus Caesar
VIAS·ET·PONTES·VE·TVSTATE	vias et pontes vetustate
CORRVPTAS	corruptas [restituere]nt
CVRAM	curam [agente . . .]

A kő tehát ugyanazt a feliratot tartalmazza, mint a Romer-Desjardin által munkájok 56—57. oldalán 106. és 107. szám alatt közölt emlékkövek s ezek szerint megfelelően kiegészíthetők.

2. A második emlék, a mely felé figyelmünket fordítjuk, *Hadrianus* császár (Kr. u. 117—138) korából való és *Publius Aelius Firmus*, *Rusco* fia által az aedilitas tiszteletére a decuriók parancsára állíttatott fől. Négyszögletes, téglalakú mészkő, a melynek magassága 123 cm., szélessége 77 cm, vastagsága pedig 14 cm. A felírtos mező 95 cm. magas és 47 cm. széles; a betűk átlagos magassága 7 cm. Lelhelye: Dunapentele, Berki János szőlője (R. N. 22/1905 24). A felirat a következő:

IMP CAES	Imp(eratoris) Cæs(aris)
TRAIANI	Traiani
HADRIAN	Hadriani
AVG P P	Aug(usti) p(atris) p(atriæ)
PVB AEL	Pub(lius) Ael(ius)
FIRMVS	Firmus
RUSCONIS F	Rusconis f(ilius)
OB·HONOREM	ob honorem
AEDILITATIS	ædilitatis
L D D D	L(ocum) d(edit) d(ecurionum) d(ecreto)

3. Egy másik felirat, a mely szintén négyszögletes, 94 cm. magas, 195 cm. széles és 16 cm. vastag kőbe van vésve és lapos, jobb oldalán domborműves indával diszített keretbe van foglalva, a következő:

IMP·CAES·M·AVR·C // // // //
 ANTONINVS·AVG·PIVS SARM·GERM
 PONT·MAX·TRIB POT·VI·IMP III·COS III·PP
 RIPAM·OMNEM·BVRGIS A·SOLO EXTRVCTIS
 ITEM PRAESIDIS·PER·LOCA OPPORTVNA
 ADCLANDESTINOS LATRVNCVLORVM
 TRANSITVS·OPPOSITIS·MVNIVIT
 PER·L // // // // //
 FELICEM P[loti]ANVM
 LEG PR·PR·

Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aur(elius) C[ommodus]
 Antoninus Au(gustus) Pius Sarm(aticus) Germ(anicus)
 pont(ifex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) VI. imp(erator) IV.
 co(n)s(ul) IV. p(ater) p(atriæ)
 ripam omnem burgis a solo ex(s)tructis
 item præsi(di)i)s per loca opportuna
 ad clandestinos latrunculorum
 transitus oppositis munivit
 per L(ucium) [Cornelium]
 Felicem P[loti]anum
 Leg(atum) pr(o) pr(aetore).

A felirat szövege tehát értesít bennünket, hogy Commodus császár idejében «az egész partot alapjában fölépített várakkal és a csempészek titkos átkeléseire alkalmas helyekkel szemben elhelyezett őrállomásokkal erősítették meg».

Már előbbi alkalommal említettem (Arch. Ért. XXIV. 200): «Intercisa a limes vonalában nemcsak kítűnő támaszpontot nyújtott a védelemre a Duna bal partján lakó barbárok támadásával szemben, hanem a birodalmi vámvonallal megőrzésére is alkalmas volt. Itt, a hol a Duna medenczéje megszűkült és nem volt oly széles, mint felső vagy alsó részén, a csempészeknek könnyebben eshetett a folyamon való átkelés. De viszont aligha volt alkalmasabb hely a betörések megghiusítására. Azért itt lehetett az őrtornyok (burgi) hosszú láncczolatának egyik csomópontja.» Most e föltevés bebizonyultnak látszik. E fajta emlékek elsejét Érdy 1847. évi márczius 3-án találta Batta (Fejérm.) közelében a «Kliszák» nevű erődben; a kő azonban meglehetősen megsérült. 1901-ben burgusokról szóló más két emlék töredéke vált ismeretessé, a melyek a *duna-*

pentelei szőlőkben (az «Öreghegy»-en) történt földforgatások alkalmából kerültek napvilágra. 1903-ban két hasonló fölíratú, de ép köemléket találtak *Dunapentelén*, és most ismét egy egészen hasonló szövegű fölírat jutott ugyanott (Öreghegyen, Hermann szőlőjében) földszínre, úgy hogy Dunapentele határában eddigelé már öt ily emlékkövet találtak. Feltűnő az is, hogy itt is ugyanaz a hibás dátum fordul elő, mint a két különben hasonló szövegű emléken, a melyeket 1903-ban leltek Dunapentelén. Mind a három emléken egészen tisztán a következő dátum olvasható: TRIB · POT · VI · IMP · III · COS · III, pedig COS · III-nak kellene állania, mert — és ez kiviláglik e kor éremföli-
taiból is — Commodus császár csak a város alapítása 936. évében, mikor már a tribunicia potestas VIII. megújításának évét élte, tehát Kr. u. 183-ban lett negyedízben consul. A *Trib. Pot. VI. éve* (Kr. u. 181. év) a *Cos. III. évének* felel meg és a Trib. Pot. VII. éve is a III. consulatus évével esik össze; csak a Trib. Pot. VIII. éve egyezik meg a IV. consulatuséval.

Az a körülmény tehát, hogy az itt tárgyalt fölíratban ugyanaz a hibás dátum (a III. consulság helyett COS · III) olvasható, mint a két 1903-ban Dunapentelén földszínre jutott, különben hasonló szövegű emléken, legjobban bebizonyítja a régebben (Arch. Ért. XXIV., 203) kifejtett föltevésünk helyességét, hogy t. i. mind e köveket ugyanegy kőfaragói műhelyben készítették; és az a tény, hogy Dunapentelén eddigelé már öt ily emlékkövet találtak, arra vall, hogy Dunapentelén a helyi viszonyok miatt több burgust emeltek és azok mindegyikét ilyen emléktáblával jelölték meg. A csempészek betöréseinek megakadályozására fölállított őrállomásokot, mint a fölírat is kiemeli, csak «alkalmas helyeken» (loca opportuna) építették és a Dunapentelénél a Duna mellett emelkedő fensíknál alkalmasabb hely nem sok lehetett az egész vámvonalon.

A legatus pro praetore nevét illetőleg megjegyzendő, hogy a «FELICEM» szó nyomai még egész tisztán láthatók, úgy hogy ennek helyes olvasása fölött semmi kétség nem roghat fönn; épúgy a «PLOTIANVM» név P kezdőbetűjének és ANVM végbetűinek a nyomai még jól megismerhetők; tehát teljes biztonsággal mondhatjuk, hogy az illető szöveg így olvasandó: per L. Corneliū Felicem Plotianum Leg. pr. pr.

4. Római sírkő (három drb-ra van törve), melyet *Germanius Valens*, a Cohors Milliaria Hemesenorum katonája, anyjának, valamint feleségének és két leányának fölállíttatott. Mészkből való, magassága: 193 cm., szélessége: 90 cm., vastagsága: 17 cm.; lelhelye: Tiszuczky Károly szőlője (R. N. 22/1905., 12).

Az előlap három részre oszlik. A felső részben, melynek sarkait egy-egy delphin-alak díszíti, két domborműves oszlop között öt mellkép van. Ezek közül a három felnőtté egy sorban egymás mellett áll, clyformán, hogy a középső alak kezei az előtte álló gyermek vállain pihennek, míg saját vállain a mellette lévő alakok egy-egy keze nyugszik; a jobboldalon levő alak bal keze szintén egy előtte álló gyermek vállán pihen. A középső keskeny mezőn két domborműves, palmettákkal és tálból ivó madárral díszített pillér között a tipikus áldozási jelet fordul elő; azonkívül a következő mezőn álló 11-soros felíratot bevezető

<u>D</u>	<u>M</u>	D(is) M(anibus)
M·AR·RVFIN·NO·Q·V		M. Aur(elio) Rufiniano q(ui) v(ixit)
ANN·X·FILIO·ITEM		ann(os) X filio item
A·RELIAE·RVFINAE		Aureliae Rufinae
FILIAE·SVPERSTTI		filiae superstiti
M·AVR·RVFINVS		M. Aur(elius) Rufinus
MIL·LEG·I·ADI·		mil(es) leg(ionis) I adi(utricis)
E·VLPA·FIRMNA·		et Ulpa Firmina
CONIVX·EIVS·		coniux eius
PARENTES·SIBI·		parentes sibi
QVOQVE		quoque
POSVERVNT		posuerunt.

6. C. Calpurnius Donsysius síremlékének alsó, feliratos része; találtatott Hermann I. szőlőjében. Magassága: 125 cm., szélessége: 103 cm., vastagsága: 19 cm.; az íráslap magassága: 90 cm., hossza: 78 cm. (R. N. 22/1905. 7). Az oszlopos keretbe foglalt fölirat így szól:

<u>D</u>	<u>M</u>	D(is) M(anibus)
CCALP·DONSIVS		C. Calp(urnius) Donsysius
AN·XIV·H·S·EST		an(norum) XIV h(ic) s(itus) est
CALPURNAPROCVA		Calpurnia Procu(l)a
FRATRI		fratri
PIENTISSIMO·ET		pietissimo et
CCAPVR·NI·VS		C. Ca(l)purnius
PHIL·ETVS		Philetus
POSV·ERVNT·		posuerunt.

A sírkövet tehát C. Calpurnius Donsysius-nak, ki 14 éves korában halt meg, testvére Calpurnia Procula és C. Calpurnius Philetus állították. Egyéb tanulságos adat nincs a feliratban.

7. C. L. Antonius, életének 5. évében meghalt gyermeknek síremléke, mészkőből; magassága: 130 cm., szélessége: 60 cm., vastagsága: 20 cm., találtatott Tiszuczky K. szőlőjében (R. N. 22/1905. 14.).

Az emlékkő domborműves részében, mely háromszögű és alján repkényindával díszített orommal van koronázva, két oszlop között (melynek törzsük és fejük levelekből áll) két mellkép van: atya és fiú. Az atya jobb keze a mellette álló fiának bal vállán pihen. Az alsó mezőbe, melynek keretét fölfutó venyigeinda díszíti, 7-soros felirat van vésvé (az íráslap magassága: 50 cm., szélessége: 40 cm.). A felirat a következő:

D	M	D(is) M(anibus)
C·L ANTONIVS		C(aius) L(ucius) Antonius
VIXIT·ANNIS		vixit annis
V ANTONI		V Antoni
VSRSSVS		us R(u)ssus
VEXILLARIVS		vexillarius
FL M R P		f(i)l(io) m(emoria) pr(o) p(ietate).

A sírkövet tehát — mint a feliratról kitűnik — Antonius Russus (a ki a római hadseregben a «vexillarius» cz. altiszti rangot viselte, tehát úgy mint a signifer a centuria zászlótartója volt) állította C. L. Antonius nevű fiának, ki 5 éves korában halt meg.

8. *M. C. Messius* síremléke; egyszerű négyszögű kőtábla, melynek magassága: 82 cm., szélessége: 102 cm., vastagsága: 14 cm. Lelhelye: Berki János szőlője (R. N. 22/1905. 2.). A felirat így szól:

D	M	D(is) M(anibus)
M·C MESSIVS AN·LX H·S·		M. C. Messius an(norum) LX h(ic) s(itus)
EST VL AN·MA·CONIVX		est Ul(pia) An[i]ma coniux
P C·IVSTVS F·P·FAC		p(ientissima) . . . C. Iustus f(ilius) p(ius) fac
IENDVM·CVRAVIT		iendum curavit.

A követ C. Iustus állította atyjának M. C. Messius-nak, ki 60 éves korában halt meg. Anyjának a nevét (Vl(pia) An[i]ma-t) is oda véste a kőre, mert bizonyára az volt a szándéka, hogy ez utóbbit is elhunytá után oda temessék.

9. *Sírkő*, melyet M. Ulpus Ianuarius állított fiainak: P. Aelius Vitalis-nak és P. Aelius Victor-nak. Az emlékkő domborműves része háromszögű orommal van koronázva, a melynek közepét egy rózsa díszíti. A dombormű két oszlop között két mellképet ábrázol, a melyeknek egyike (a fiatalabb) kezében szőlőt visz. A hatsoros felirat a következő:

P AELIVS VITA	P(ublius) Aelius Vita
LIS AN XIII ET	lis an(norum) XIII et
PAELIVS VICT	P(ublius) Aelius Vict
ORAN LHSSM	or an(norum) L h(ic) s(iti) s(unt) M.
VLIANVARIVS	Ul(pius) Ianuarius
FILIS P	fili(i)s p(osuit).

A kő méretei: magassága: 193 cm., szélessége: 90 cm., vastagsága: 25 cm. Az íráslap két részre van törve; magassága: 49 cm., szélessége: 65 cm. Lelhelye: Tiszuczky K. szőlője (R. N. 22/1905. 23.).

10. Érdekes *M. Herennius Pudens* II. legio adiutrix-beli hadastyán sír-
emléke. Herennius Pudens — mint a feliratból kitűnik — *Apamea* (syriai)
városbeli, a Claudia nevű család sarjadéka.

Apamea (Ἀπάμεια) város (lásd Paulys Real-Encyclop. 2663—2665) az
Orontes folyó mellett, Apamene syriai kerület főhelye. Különben nem egy
Apamea nevű város volt az ókorban. Az említetten kívül volt még (l. Paulys
Realencycl. 2664—2665):

1. *Apamea Bithyniában*, Myrleia helyén, a Propontis mellett, a kiosi ten-
geröböl partján; I. Prusias tette le alapjait és nevezte el nejről. A. a mithri-
datesi háború idején sokat szenvedett.

2. *Apameia Kibotos*; ezt a várost III. Antiochus (Soter) alapította a
Maeander forrásánál egy termékeny hegyoldalon, egy magasabban fekvő, sok-
kal régibb «Kelainai» nevű város aljában, majd Apama anyja után Apameia-
nak nevezte el. Már a perzsák idejében is fontos város volt. A rómaiak idejé-
ben *conventus iuridicus* székhelye volt.

3. *Apameia Rhagiane*, melyet Seleucos Nikator alapított Choarene párthu-
sok kerületében.

Ezekén kívül volt még *Apameia ad Euphratem*, Seleucos alapítása, Zeng-
mával szemben és azzal egy híd által összekapcsolva. De volt még *Apameia*
az északi Mesené-ben, a hol a Tigris kétrészre szakad. A várost Antiochus
anyjának tiszteletére nevezték így el.

Említendő még, hogy A. Terentius-nak Ancyrában (Syriában) lelt sírkö-
vén (l. C.I.L.III. 6766) egészen világosan olvasható: «Cl(audia) Apamea ex
Syria».

Herennius Pudens emléke ránk nézve annál nagyobb érdekléssel bír, mint-
hogy a Nemz. Múzeumban őrzött emlékkövek között ez eddigelé az egyetlen,
a mely Apamea városról említést tesz.

A Herennius Pudens sírköve még más tekintetben is megérdemli a vele
való foglalkozást. A hogy ugyanis a felirat utolsó sorából kiviláglik, ezen
követ nem valamely családtag, hanem a «*collegium cultorum*» állította. Ezen
collegium valamely isten tiszteletére szervezett temetkezési vállalat lehetett
(«*collegium cultorum est funeraticium in honorem dei cuiusdem constitutum*».
C. I. L. III. 10540.), tehát a rómaiaknál olyféle intézmény lehetett, mint a
zsidóknál a «Chevra-Kaddisa». Herennius Pudens mint a legio II adiutrix kato-
nája mindenesetre a római birodalomért nagy érdemeket szerzett magának és
így mint «veteranus» nagy tekintélyben részesült, úgy hogy mikor 78 éves
korában meghalt és mint idegen származásúnak semmi rokonsága nem volt,
a *collegium cultorum* temette el őt és állította föl emlékkövét.

A Nemzeti Múzeum birtokában egyébiránt még egy ily emlékkő van, a
melyet ezen *collegium* emeltetett. Ez Aurelius Fortunatus, natus nátionem Capa-
dox, sírköve, a melyet Ó-Budán, az ú. n. Filatori-gáton találtak (C. I. L.
III. 10540).

Kövünk felső részén csonka; méretei a következők: magassága: 181 cm.,
szélessége: 109 cm., vastagsága: 15 cm. Előlapja két részre van osztva; az
alsó felét a feliratos mező foglalja el, a melynek keretét egy-egy felfutó rep-

kényinda diszíti, míg a kő felső részét egy nagy koszorú — két oszlop között — diszíti. A felirat a következő:

MHERENNIO	M. Herennio
PVDENTIVET	Pudenti vet(erano)
LEG. II ADPF	leg(ionis) II ad(iutricis) p(io) f(ideli)
ANNLXXVIII	ann(orum) LXXVIII do
MOCLAVIDIA	mo Claudia
APAMIECOLL	Apamie coll(egium)
CVLTOR P	cultor(um) p(osuit).

Az íráslap méretei: magassága: 65 cm., szélessége: 65 cm. A kő Monják Andrásné földjén találtatott (R. N. 22/1905. 6.).

II. Domborműves feliratos sírkő, melyet *Aurelius Silvanus, beneficiarius tribuni*, négy éves korában meghalt fiának Aurelius Cassianus-nak állított. Magassága: 120 cm., szélessége: 49 cm., vastagsága: 15 cm. Találtatott Tiszuczky Károly szőlőjében (R. N. 22/1905. 5.).

Fölül oszlopos, háromszögű és közepében rózsával diszített orommal koronázott fülkében egy férfialak mellképe foglal helyet, a ki bal kezében maga előtt irattekercset tart, melynek felső végét másik kezének kinyújtott mutatóujja érinti. A felirat keretbe van foglalva, melynek két oldalapját egy-egy felfutó repkényinda diszíti. A felirat, melynek vége hiányos, így szól:

D · M	D(is) M(anibus)
AVR · CAS	Aur(elio) Cas
SIVO · FILIO	siano filio
VIX N A S	vix(it) annis
IIII · AVR · SIL	IIII · Aur(elius) Sil
VANVS · B	vanus b(ene)
FTRIB · PA	f(iciarius) trib(uni) Pa(nnoniæ)
RB	[infe]r(ioris) b(ene)
	[m(erenti) p(osuit)].

Aurelianus Silvanus, a ki ezt a síremléket felállíttatta, katonai rangot viselt; ő beneficiarius tribuni, azaz egyike volt a hadsereg ama tisztjeinek, a kik szolgálattételre a tribunus mellé voltak beosztva.

Ha BFTRIB · PA . . . RB . . . -nak b(eneficiarius) trib(uni) Pa(nnoniæ) [infer]r(ioris) b(ene) [m(erenti) p(osuit)] való olvasása helyes, akkor kövünk annyiban is bir fontossággal, hogy ez az első előttünk ismeretes emlék volna, a melyen a «benef. trib. Pan. inf.» cím előfordul. Ha t. i. szemügyre vesszük a C. I. L. III. 2662. oldalán közölt «*munera militaria et classaria*»-t, akkor azt látjuk, hogy az emlékeken a «benef. trib.» cím már igen sokszor előfordult, ám oly emléket, a mely a «benef. trib. Pan. inf.» címet tartalmazná,

még nem ismerünk, csak olyat, amelyen a «benef. cons. Pan. sup.» cím előfordul (C. I. L. III. 14221).

12. Domborműves feliratos római sírkő alsó, feliratos része, melynek két oldalát domborműves levélornamentikával díszített keret határolja. A fölírat fölött domborműben egy felnyergelt ló alsó része is látszik. A kő méretei: magassága: 98 cm., szélessége: 100 cm., vastagsága: 17 cm., a feliratos mező magassága: 61 cm., szélessége: 70 cm. Lelhelye: Hermann I. szőlője (R. N. 22/1905. 4.). A felirat így szól:

D · M	D(is) M(anibus)
AXETOCVRATOR	Axeto curator
ALAEITHR·HSE	alæ I Thr(acum) h(ic) s(itus) est
VLP·INGENVA·BENE·M·	Ulp(ia) Ingenua bene m(erens)
ET·VLP·OPTATO·ET	et Ulp(io) Optato et
VLP·SENSVTAE·FIL	Ulp(iæ) Sensutæ fil(is)
VIVIS·ET·SI·BIVIVA	vivis et sibi viva
P·CVRAC·ARRVNT	p(osuit) cura(nte) C(aio) Arrunt(ino)
POSTVMOERDE	postumo [h]erede.

Az elhunyt, a kinek az emlékére a követ felállították, egy lovassági csapat curatora volt, a mely csapat az «Ala I. Thracum» nevet viselte és így thrakiabeliekből állott. A curator a hadsereg egyik hivatalnokja volt, a kinek a feladatához tartozott nemcsak a folyó bevételekről és kiadásokról való gondoskodás, hanem az ezred vagyontárgyainak a felügyelete is, a melyekhez az örökös és végrendelet nélkül elhunyt katonák hagyatéka és a letéti pénzek is tartoztak. (Marqu. Röm. Staatsverwaltung II. 533.)

Mint a feliratból kitünik, VLP(IA) INGENVA állította fel ez emléket, de nemcsak az elhunyt részére, hanem az akkor élő két gyermeke VLP(IVS) OPTATVS és VLP(IA) SENSVTA részére, valamint a maga számára is, mert az volt a szándéka, hogy elhunytja után őt is gyermekei mellé temessék.

Figyelemre méltó az Arrunt(inus) név is, a ki mint postumus született és mint heres (örökös) említettik, és pedig figyelemre méltó annyiban, hogy úgy ez a név, valamint a C. I. L. III.-ban még sehol sem előforduló Axeto név a legeslegritkábbak közé tartoznak. (Az előbbi a C. I. L. III.-ban csak egyszer fordul elő, még pedig a 619. szám alatt közölt feliratban.)

13. Sírkő magassága: 123 cm., szélessége: 42 cm., vastagsága: 27 cm. Lelhelye: Tiszuczky Károly szőlője (R. N. 22/1905 11.).

Fölül háromszögű orommal koronázott és indadiszítménnyel ékített keretben két domborműves ábra foglal helyet (egy fülkében fekvő haltestű emberalak és alatta az áldozati jelenet). A háromszögű orom közepén egy sas van ábrázolva, szétterjesztett szárnyakkal és a két sarkot félpalmették díszítik. A fölírat a következő:

D M MARCIA·ET FLAVO·AGR IPPINAE FILIAE VIXI·ANN VI·TIT·LU·B·M·P	D(is) M(anibus) Au(relia) Marcia et Fla(vius) Ano Au(relia) Agr ippinæ filia vixi(t) ann(is) VI tit(u)lu(m) b(ene) m(erenti) p(osuerunt)
--	---

A sírkövet tehát Aurelia Marcia és Flavius Ano állították Aurelia Agrippina nevű leányuknak, a ki 6 éves korában halt meg.

A férjnek, vagyis az atyának a neve ANO; hasonló név egy *Burghausen* melletti *Tarsdorf* nevű falu határában (Noricumban) talált emléken (C. I. L. III. 5610) fordul elő; t. i. ANNO.

14. Római sarkophag felíratos oldalának egyik fele; az íráslap keretének bal oldala domborműves rosettákkal és indákkal föl van díszítve. Méretei: magassága: 59 cm., szélessége: 120 cm., vastagsága: 16 cm.; az íráslap méretei: magassága: 39 cm., szélessége: 75 cm. Lelhelye: Berki János szőlője (R. N. 22/1905. 22.). A hiányos felírat a következő:

AVR·MALCHIA VALERIAE VERENCVNDAE V E·M·AVR·MARCELLINO Q·V·ANN·XVIII·ET VALERIA VALERIAE·OPTATAE·FILIAE·EORVM	M(arcus) Aur(elius) Malchia . . . Valeriae Verencundæ . . . XXXV et M(arco) Aur(elio) Marcellino . . . q(ui) v(ixit) ann(is) XVIII et Valeria[e] . . . Valeriae Optate filia eorum . . .
--	--

Ez a felírat már csak azért is nagyobb érdekességet kelt, mert pár évvel ezelőtt ugyancsak Dunapentelén és pedig a Szitányi-féle birtokon egy sírkövet találtak, a melyen (I. C. I. L. 10315 és Arch. ep. Mitth. 1890 p. 56.) a következő felírat olvasható:

M AVR·MALC) IA
 LEG·II·ADI·STRAT·OFF
 MOCVR·SIGNIFER·C
 HEMES·Q·V·ANN·LV
 PVLCHRA VXO /// IP
 P VENTISSIM

A kő megsérülése következtében hézagosan írt MALC) IA nevet akkor MALCHIAS-nak olvasták; mint jelen felíratunkból azonban kitűnik, ez a név nem MALCHIAS-nak, hanem MALCIHIA-nak olvasandó. Mind a két Dunapentelén lelt emléken tehát ugyanaz a M·AVR·MALCIHIA név fordul elő; joggal feltehetjük tehát, hogy ez egy és ugyanazon személy és miután az előbb talált sírfelíratból tudjuk, hogy az illető «*miles legionis II adiutricis strator officii*» volt, a mi felíratunkat is ehhez képest megfelelőleg kiegészíthetjük.

15. Római sarkophag feliratos oldalának egyik fele; a keretbe foglalt írás-lap ép oldalán egy fáklyán támaszkodó geniusz van ábrázolva. Méretei: magassága: 58 cm., szélessége: 91 cm., vastagsága: 20 cm.; a feliratos mező magassága: 39 cm., szélessége: 50 cm. Lelhelye: Tiszuczky Károly szőlője (R. N. 22/1905 8). Az emlék a következő feliratot tartalmazza:

L AVR ANTONIN	L. Aur(elio) Antonin[o mil(iti) coh(ortis) milliariæ]
HEM ET AVRELIA	Hem(esenorum) et Aurelia[e . . . q(uæ) v(ixit)]
ANN XVIII AVREL	ann(is) XVIII Aurel[ia . . .]
MARITO ET FILIA	marito et filia[e suæ]
ET SIBI VIVA ET	et sibi viva et . . .
RECVNDINVS DEC	Recundinus dec(urio) . . .

Ezt a koporsót tehát, mint a felirat mutatja, L. Aur. Antoninusnak, a cohors mil. Hemesenorum katonájának, felesége készítette volt férjének, 18 éves korában elhunyt leányának és önmagának, a még élőknek.

16. Domborműves feliratos sírkő (alsó feliratos része 3 drbra van törve). A háromszögű orommal koronázott fülkében lévő dombormű férfit ábrázol gyermeket szoptató feleségével és 3 más családtaggal. A felirat egyszerű keretbe van foglalva, melynek felső léczén a D · M · betűk állanak. A kő méretei: magassága: 185 cm., szélessége: 80 cm., vastagsága: 20 cm.; a felirat magassága: 63 cm., szélessége: 53 cm. Lelhelye: Tiszuczky Károly szőlője (R. N. 22/1905 3). A felirat így szól:

D	M	
<hr/>		
AELMVNATIO		D(is) M(anibus)
CAPSCOH∞HEM		Ael(io) Munatio
STVPXXVIII DOM		caps(arío) coh(ortis) milliariæ Hem(e)senorum
SAMA/R CAVSA		stip(endiorum) XXVIII dom(o)
VLA CONANT		Sam(osata) Aur(elia) Cansa
BASSO VXSFCHER		una con[i](ux) Ant(onio)
SAVCTISSCONVIC		Basso vex(illario) s(igni)f(ero) C[1](audiæ) Her(enniæ)
CONSFNATIBQSVIS		sanctiss(imæ) coni(ugi) Vic(torio)
FECIT		Con(atío) s(igni)f(ero) natibus suis
		fecit
M	M	M(onumentum) m(emoriarum).

Az emléken említett családtagok feje *Aelius Munatius* volt, a ki a *coh. mil. Hem.* nevű csapatban a *capsarius*-i rangot viselte. Ez a hadsereg hivatalnokainak egyike volt, a ki a registratori munkálatokat végezte. Feleségét, az emlék felállítóját, *Aurelia Cansa*-nak hívták. Mindkettő a domborműben egymás mellett egy sorban áll. A többi családtag *Antonius Bassus*, ennek felesége *Claudia Herennia* és *Victorius Conatius* volt. Az említett neveket illetőleg *Munatius*, *Bassus* és *Herennia* a gyakrabban előfordulók közé tartoznak.

A CANSA név ellenben — a CWSA csoportot t. i. így kell olvasnunk, a C. I. L. III.-ban közölt nevek között nem található. A CON betűket CONATIVS rövidítésének vettem; természetes, hogy ez ép úgy Con(stans) mint Con(stantinus) vagy Con(bogus) stb. olvasható.

A SMM=SAM csoport sem jelent föltétlenül *Sam(osata)*-t, ez ép úgy *Sam(aria)* rövidítése is lehetne. Feliratunk szövege szerint t. i. Ael. Munatius a coh. mil. Hem. csapatjához tartozott, a melynek legénységét eredetileg az *Antilibanon* északi lejtőjénél és az *Orontes* jobb partján fekvő syriai *Hemesa* városából ujonczozták. Samaria város Hemesa-tól délnyugati, Samosata pedig ettől északkeleti irányban fekszik, még pedig úgy, hogy e három város: az Euphrates bal partján fekvő Samosata, Hemesa és Samaria egy egyenesbe esik, a melynek középpontja valamivel északra van Hemesától. A feliratban előforduló SMM csoport tehát — mint már fentebb is említettem — ép úgy lehet Sam(osata) mint Sam(aria).

Megjegyzendő még, hogy a felirat 4. sorában nem STIP(endiorum), hanem STVP(endiorum) áll; úgyszintén a 9. sorban NATIBOS (még pedig O és S ligaturban) NATIBVS helyett.

Remélhetőleg ezzel az újabb lelettel a régi Intercisa földjében rejlő tanulságos anyag még nem apadt ki és a jövő valószínűleg még több tudományos szempontból érdekes emléket fog napfényre juttatni.

Budapest, 1904 május hóban.

Mahler Ede.

SKYTHA ARANYLELET GYOMAI HALOMSÍRBÓL.

1903 deczember havában rövidke közlemény jelent meg valamelyik fővárosi napilapban. E közlemény nagy aranykincsről adott hírt, mely Gyomán került elő Oláh Lajos földjén fekvő halomból. A nemzeti múzeum megbízásából Gyomára utazva, a hely színén ismerkedtem meg a lelet körülményeivel. A várostól — dél felé — mintegy 3 kilométer távolságban fekszik a kérdéses terület, a «Csepű-kert» nevű szőlőskert egy pusztá darabja; a szőlőkön át alacsony dombhát húzódik s e dombháton emelkedik egy körülbelül 12 m. magas halom, a «lippai halom», alföldi nagy halmaink egyike, melyeket a nép kunhalmoknak nevez. E halom miatt vette meg a területet Oláh Lajos téglagyáros, ki azt remélte, hogy a halmot lehordatva, kényelmesen jut majd téglakészítésére alkalmas anyaghoz. A bontáshoz fogva azonban azt vette észre, hogy a halom földje alsóbb rétegeiben sem alkalmas tégláégetésre, mert nem eleven, hanem hanyott föld. A halom összehordott volta fölkeltette érdeklődését, vajjon mit rejthet magában ez a hatalmas földtömeg s négy munkással hozzálátott a halom megásásához. A munkát a halom legmagasabb pontján kezdték meg s mintegy 8 méter mély gödröt ástak ki eredmény nélkül. A több napi sikertelen munkába beleunva, már föl is akartak hagyni a fáradozással, midőn arra jöttek rá, hogy a gödör egyik oldala mély, kongó hangot ad. Ebben az irányban kutattak tehát tovább és bukkantak reá egy sírkamra még